

ალექსანდრე ბოშიშვილი

დავის სამართლებრივი და სოციალური ასპექტები

XVIII საუკუნის საქართველოში

(სოლოლაშვილებისა და იესე ოსეს ძის შვილების დაპირისპირების ნარატივი)

სასამართლო განჩინებები მნიშვნელოვანი წყაროა ეპოქის სამართლებრივი თუ სოციალური ისტორიის მრავალი კუთხის შესასწავლად, ერთ-ერთ ასეთი ტიპის დოკუმენტს წარმოადგენს, სასამართლოს გადაწყვეტილება, ზაზა სოლოლაშვილისა და იესე ოსეს ძის¹ შვილებს შორის, სასისხლო დავის შესახებ.

1797 წელს „კათალიკოზ-პატრიარქის მოლარეთხუცესს სოლოლაშვილს ზაზას მათის უმაღლესობა მეფისთვის არზა მიერთმივა და იესე მსაჯულის შვილებისთვის ეჩივლა“.

ზაზა სოლოლაშვილი სასამართლოში იესე ოსეს ძის შვილებს უჩიოდა და ამბობდა – „ასე უსამართლოდ მოპყრობისათვის, ჩემს სახლსა და ცოლს შვილს ახლოს მოხლომისათვის, ჩემის სახლობის სისხლში შესვრისათვის და ელდით უგონო ქმნისათვის სამართალს ვითხოვ“.²

სასამართლომ ორივეს, მოძივანის და მოპასუხე მხარის საჩივარი მოისმინა:

ზაზა სოლოლაშვილი სასამართლოსთვის მიცემულ ჩვენებაში აცხადებდა – „ბორბალას ნახევარ-დღის მიწისა უთხარ ჩემს კაცს, მიდი, შენ გათიბე. სათიბავათ რომ მისულიყო და თიბვა დაეწყო, იესე მსაჯულის კაცნი შეყრილიყვნენ, მიხლომოდნენ და ჩემი კაცი გამოეგდოთ. მოვიდა ეს გამოგდებული კაცი, შემომჩივლა. იმათს კაცებს დაუძახე. ჩემთან მოვიდნენ, უთხარ რათ შეფოთავთ, რა გაჩხუბებთ, რად შეიყარენით ერთად, რად მიუხდით ჩემს კაცს, თიბვა გააშვებინეთ და გამოაგდევით. ჩემმა კაცებმა რომ შეიტყონ ეს

¹ იესე ოსეს ძე (1728-1786 წწ.), ქართლ-კახეთის სამეფოს მდივანბეგი.

² ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 32 (საბუთის დედანი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში (ხეც). Hd-14638).

ამბავი ერთმანეთს უქომავონ, უფრო ავი საქმე მოხდება და სისხლი ჩამოვარდება შუაში, შფოთს ნუ ავლებთ, ჩვენი ჩვენ და თქვენი თქვენ, და ასე რიგიანად გავშველდით... ეს კაცნი თურმე ქალაქს ჩამოვიდნენ, იესე მსაჯულის შვილებს შეატყობინეს, მაშინვე სამნივ ძმანი დაიარაღებულიყვნენ – **ზაზა, გიორგი და ივანე**, შუალამისას ციხის კარის გასაღებათ ერთი აბაზი მიეცათ, კარი გაეღებინებინათ და ჩემს მოსახლომად და ამოსაწყვეტად წამოსულიყვნენ. პარასკევ დილა რომ გათენდა, ჩემს სახლის წინ, ჩემის კაცის სახლის ბანზედ ქერი მოვატანინე დასაბეგვავათ; ფარალათად დახრილი ვიყავ და ჩემის ჳელით ვაკეთებდი და ჩემი ცოლშვილიც იქავ, ჩემს სახლს წინ ფიცრის საყდარი მიდგას, იმის ღერეფანს ქვეშ იხდნენ და მიყურებდნენ. იმ ღროს ზაზა დაჭიმულის თოფით მომიხდა და შემომავინა. დახრილმა მადლა ავიხედე და უთხარ: რას მემართლები, რად მაგინებ. ამის საპასუხოდ მეორედ კიდევ შემომავინა და დაჭიმულის თოფით შემომიტია, თოფის ტუჩი ნეკნებში მკრა და ნეკნები ჩამიდრიკა...

მე და ზაზა (იესეს ძე ა. ბ.) ერთმანეთს შევეჭიდენით. ზაზას ძმა გიორგი მოვიდა, სამჯერ, რაც შეეძლო ისე, გამეტებით თოფის ტუჩი გულის ფიცარში მკრა, მაშინვე უგონო ვიქმენ და დავნდი. ამასაც არ დამაჯერეს: მომეხვივნენ სამნივ ძმანი, თავში, ცხვირსა და პირში მრავალი მცეს, თვალეები ჩამისისხლიანდა, ცხვირის ძვალი დამეჩეჩა. გულის ფიცარი ჩამემტვრა და ფერდის ქარიც დამეძრა. ამ ყოფაში ჩემი ცოლშვილი ჩემის სახლიდამ ახლოს მიყურებდნენ. ცოლი ეხვეწებოდა: ქმარს ნუ მომიკლავთო. ხუთი თვის ორსულმა სიკვდილზედ მიწურვილი რომ მნახა, ელდა ეცა, დილიდან მოკიდებული საღამომდის უგონოთ იდვა. მრავალი წამლები მიაყარეს და ისე მოასულიერეს და ჯერაც ღმერთზედ ჳკილია მისი მორჩენა და ასე ავად არის, იქნება მუცელიც წაუხდეს ...სიკვიდილის პირამდის რომ მიმიყვანეს ...ჳელი აიღეს და ასე დაიძახეს: მაგ შენის ცოლისთვის გვიპატიებია, თორემ შენთვის თავი უნდა მოგვეჭრაო. ცოტა ხანს უკან ამისი ძახილიც შექნეს: შენის ცოლის ღეჩავი გეხუროს, თუ არ გამოხვიდეო“.³

„იესე მსაჯულის შვილები ასე ჩიოდნენ: თათრის მოედანზე ზაზა სოლალაშვილს და ჩვენ ლაპარაკი მოგვიხდა და დავგვექადა: თუ კაცნი ხართ ბორბალას ამოხვალთ: ჩვენ უთხარით: ჩვენს ყმასა და მამულში რად ვერ ამოვალთ: ამგვარმა ლაპარაკებმა გაიარა და გავგაშვალეს.

რამდენიმე დღეს უკან დაქალებული ბორბალას მივიდა. ჩვენი სამი კომ-

³ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 32-35.

ლი მემკვიდრე კაცნი იქილამ აგვიყარა და გამოლალა“. შემდგომ იესე ოსეს ძის ყმები ქალაქში ჩავიდნენ და თავისი შევიწროვების შესახებ ბატონს შესჩვილეს.

„რადგან ქვეითნი ვიყავით, სიცხის მიზეზით ღამე დავიწყევით სიარული და წირვის დროს ბორბალას მივედით. ჩვენ რომ დავგინახა, ზაზა სოლდაშვილი ახალუხით თავის სახლიდამ გამოვიდა და იქ მოვიდა, სადაც ქერს აბეგვინებდა. ჩვენ მივედით ჩვენის ყმის ღობესთან და იქილამ დაუძახეთ: რას გვემართლებოდი, რომ სამი კომლი კაცნი გამოგვიყარე. ამის პასუხად ავის პირით შემოგვაგინა, ...ასე შემოგვახა: შე მეკურტნის შვილო დავაჩოქებ და თავს ისე გაგაგლებინებო. მასუკან ჩვენც ვაგინეთ და უთხარი: შენ მეფის ერეკლეს დროს თავს როგორ გაგვაგლებინებ. მოიწია ჩვენზედ და თავისმა ძღველმა დაიჭირა; რომ ველარ შეიმაგრა, წამოუვიდა.

მე ჩემი თოფი ალაგზე დავდე. დასადებად დახრილი მანამ თავს ავიღებდი, ოთხი-ხუთი მუშტი ბეჭებში და გვერდებში დამკრა, მეც ჯელი შეუბრუნე, ორჯერ მუშტი ცხვირსა და პირში დავკარ. ამ შემოკვრაზედ გამიშო, საცა ჩემი თოფი იდვა, მივიდა, აიღო და ილღის ძირში გამომიმართა. ...ჩემმა ძმამ გიორგიმ ჩემზედ თოფი გამომართული რომ დაინახა, თოფის ტუჩი ჰკრა და მომაშორა. თბილელის კაცი მოვიდა და იმან გაგვაშველა.

ჩემი თოფი ზაზა სოლდაშვილს ჯელში ეჭირა, ჩემი კაცი გვერდს მიდვა, უთხარ: ხომ ნახე, ჩემის თოფით ეგ კაცი სიკვდილს მიპირებდა. მასუკან ის ცხენს შეჯდა, წამოვიდა ჩვენც ქვეითები წამოვედით...⁴

ამას გარდა ზაზა სოლდაშვილს წარსულს წელიწადებში ჩვენზედ ეს დანაშაული აქვს: მსახური გაგვილახა და იმ გალახვის მიზეზით მოკვდა, კიდევ გაგვილახა მოხუცებული მამასახლისი და თავი გაუტენა; კიდევ გაგვილახა მამასახლისის სახლიკაცი ნასყიდა; კიდევ გაგვილანძღა დედა და უპატიურად გახადა; კიდევ გაგვილახა ამ გავლილს თებრევალში ძმა და იმის გალახულობით ოცი დღე იწვა“.

ორივე მხარის საჩივარის მოსმენის შემდეგ სასამართლომ „ამათის ჩხუბის საქმის გამოძიებაში“ **იასაულად გაბაშვილი ტეტია და მოსამართლედ „სამსაჯულოს წვერი“ თურქისტანიშვილი ნინია** „კანონის მიცემით და დიდის სიფრთხილის დარიგებით და საშინელს ფიც ქვეშ შეგდებით“ ბორბალას გაგზავნეს.

ტეტია გაბაშვილმა და ნინია თურქისტანიშვილმა საქმის ვითარება ად-

---

⁴ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 34-35.

გილზე შეისწავლეს და აღნიშნეს, რომ „სათიბი მიწა, რომელიც ახლა მიზეზ ქმნიდა ჩხუბისა, ზაზა სოლაღაშვილის მამას იორამს იესე მსაჯულის შვილების ყმის ვარსიმაშვილებისათვის დაუნებებია. ამ მიწაში სოლაღაშვილს თავისი კაცი სათიბათ გაუგზავნია და ვარსიმაშვილებს არ დაუნებებიათ. გამობრუნებულა ის კაცი, ზაზა სოლაღაშვილთან მისულა და შეუჩივლია. ზაზას ვარსიმაშვილები მოუყვანილებია და უთქვამს: ბატონს თქვენთან მიდით, ამოვიდეს და მამულები გავიყოთ, თქვენი წილი თქვენ და ჩვენი – ჩვენ; მუდამ ნუ შფოთავთო. მხოლოდ მშვიდობიანის სიტყვით ულაპარაკნია... ზაზა სოლაღაშვილს არც აუყრია, არც გამოურეკია, არც უგინებია და არც ავით მოჰპყრობია. მხოლოდ მშვიდობიანის სიტყვით ულაპარაკია... – იასაულთა ჩვენებით – იესე მსაჯულის შვილები ზაზა და მისი ძმები ამ ამბავზედ ბორბალას მისულან და თავისი ყმის ბანზე მყოფი ზაზა სოლაღაშვილი ცოლ-შვილის თვალწინ სასტიკად უცემიათ“.⁵

სამართლო მოსმენისა და საგამოძიებო საქმის წარმოების შემდეგ სასამართლომ ასეთი განაჩენი გამოიტანა:

„იესე მსაჯულის შვილებთან ბორბალადამ რომ თავეთი კაცნი მოვიდნენ და შემოსჩივლეს, მაშინ ესენი საჩხუბრად არ უნდა წასულიყვნენ; თავეთი საჩივარი ან მეფისთვის უნდა მოეხსენებინათ და ან მართლმსაჯულთშეკრებილებასთან გამოეცხადებინათ. რადგანაც ეს რიგიანი და მართებული საქმე არა ჰქმნეს და წავიდნენ, ბორბალას რომ მივიდნენ, სახლში უნდა დამდგარიყვნენ, იარაღი შემოეხსნათ, მოციქული მიეგზავნათ და ისე ლაპარაკი დაეწყოთ. იმავ მისვლაზე არც სახლში დადგნენ, არც მინდორში დადგნენ, არც იარაღი შემოიხსნეს, არც მოციქული მიუგზავნეს... თავისი ყმის ბანზე, იარაღით შეჭურვილნი მიუხდნენ და ცოლ-შვილის თვალწინ გალახეს“.⁶

ზაზა სოლაღაშვილის მიხდომის და გალახვისთვის იესეს შვილები ვახტანგის სამართლის კოდექსის მიხედვით გაასამართლეს.

სადაც, ცალკე თავი ეთმობა „მიკლომას და ღალატად დადგომას“. 51 მუხლში საუბარია „თუ სასახლესა და ცოლშვილში მიუტღეს კაცსა და დაესხას, რაც მოკლას და ან დაჭრას, ოროლი სისხლი მისცეს, რასაც გვარისა იყოს და წანაღებიცა“.⁷ მაგრამ, რადგანაც შემთხვევის დროს ზაზა სო-

⁵ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 35-36.

⁶ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 37.

⁷ ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული. ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ ი. დოლიძემ. ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. I. თბ. 1963, გვ. 496.

ლაღაშვილი თავისი ყმის ეზოში იმყოფებოდა („ზაზა სოლაღაშვილი თავის ყმის სახლის ბანზე ფარალათად მდგარა“), საქმის ვითარება იცვლებოდა, ამიტომ დამნაშავეებს 51-ე მუხლი აღარ შეეხოთ.

იასაულის და მსაჯულის კაცებს სოლაღაშვილის სახლიდან მისი ყმის სახლამდე მანძილი გაუზომავთ და „ოცდათორმეტი ადლი⁸ გამოსულიყო“. სასამართლომ 52-ე მუხლის თანახმად „მთელი სისხლის ნახევარი მიუსაჯა“. მუხლი ითვალისწინებს შემდეგს: „თუ ასეთს გლეხს დაესხას, რომე ახლოს იყოს მის ბატონის სასახლეზე, მის ბატონს ნახევარი სისხლი. და იმ გლეხისა რაც მოკუდეს და დაიჭრას, ორკეცი სისხლი და წანაღებცა მისცეს. საქონლის წაღებაზე ფიცით შეიჯეროს. თუ გლეხის პატრონი წამოუდგეს და მოკუდეს, მთელი სისხლი მისცეს; აგრევე ჭრილობისა“.⁹

ვახტანგის კოდექსი სისხლის ფასს სოციალური მდგომარეობის მიხედვით განსაზღვრავდა. ქონებრივი შესაძლებლობების მიხედვით ქართლის თავადები სამ კატეგორიად იყოფოდნენ (დიდი, საშუალო და მცირე), ყველას განსხვავებული სისხლის ფასი ჰქონდა, განსხვავება იყო სათავადო სახლის უფროსის სისხლსა და მისი სახლიკაცის სისხლის ფასებს შორისაც, რადგან სახლიკაცი ერთი რანგით დაბლა მდგომი იყო. „ზაზა მესამე [ხარისხის] თავადად აღირაცხა“. ამიტომ „მესამე თავადის [მთელი] სისხლი – სამასოთხმოცდაოთხი თუმანი“ იყო,¹⁰ იესე ოსეს ძის შვილებს ამისი ნახევარი ასოთხმოცდათორმეტი თუმნის – გადახდა დაეკისრათ. ამასთან, ზაზა სოლაღაშვილი იმავდროულად კათალიკოს ანტონ II-ის (1788-1811 წწ.) მოლარეთუხუცესი იყო,¹¹ და 192 თუმანს „მოხელეობის პატივის სისხლი ოთხმოცდათექვსმეტი თუმანიც“ დაემატა.¹²

გარდა ამისა, „თოფის პირით“ მიყენებული დაზიანებისთვის, იესე ოსეს ძის შვილებს დამატებითა გადასახადი დაეკისრათ. ვახტანგის სამართლის, „სისხლის განაჩენის“, 49-ე მუხლი ითვალისწინებს შემდეგს: ჭრილობა „ქერის მარცვლით გაზომონ, რამდენიც ქერის მარცვლის ზომა გამოვიდეს, მარცვალზე ერთი ძროხა გლეხისა არის, ძროხა ორ მინალთუნად ჩავარდების. მსახურის ქერის მარცვლის ჭრილობაზედ ოთხი მინალთუნი, ცალმოვს აზ-

---

⁸ ადლი დაახლოებით 101,15 სმ. უდრიდა. იხ. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. I. თბ. 1975, გვ. 97.

⁹ ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, გვ. 496.

¹⁰ ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, გვ. 489.

¹¹ იხ. 1784 წ. 21. V. მოლარეთუხუცესობის წყალობის წიგნი, მიცემული ანტონ ბატონიშვილის მიერ ზაზა სოლაღაშვილისათვის. ხეც. Hd-2464.

¹² ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 38.

ნაურზედ რვა მინალოუმი, შუას აზნაურზედ – თექვსმეტი მინალოუნი, ღიდს აზნაურშვილზედ – სამი თუმანი და ორი მინალოუნი, დაბალს თავადზედ – ექვსი თუმანი და ოთხი მინალოუნი, შუას თავადზედ – თორმეტი თუმანი და რვა მინალოუნი, ღიდებულზედ – ოცდახუთი თუმანი და ექვსი მინალოუნი“.¹³

მოსამართლეები აღნიშნავენ, რომ „წაყვლეფილი ადგილი გაუზომეთ, ათის ქერის მარცვლის ზომა გამოვიდა. რადგან მახვილით არა ჰქონდა ჭრილობა, სამართლის წიგნის ძალით მახვილით ჭრილობის ნახევარზედ ვიანგარიშეთ. მესამე თავადის ერთის ქერის მარცვლის ჭრილობის სისხლი ექვსი თუმანი და ოთხი მინალოუნი არის. ამისი ნახევარი გაუჩინეთ“. ამას ისევ დაემატა მოხელეობის 16 თუმანი, ორივე ჯამში 48 თუმანი.

საბოლოო ჯამში სასამართლომ ოსეს ძის შვილებს 336 თუმანი დააკისრა. ეს განაჩენი კი იმ დროისთვის საკმაოდ დიდი გადასახადს წარმოადგენდა, მაგრამ, მიუხედავად განჩენის სიმკაცრისა, საბუთის ბოლოს არის საინტერესო მინაწერები:

„ავის დროსა და შეუძლებლობის მიზეზით სამართალია იპატივა მესამედი, რომ იქნება ასთორმეტი თუმანი. ამას რომ ზემო ჯამიდან გამოვიდეთ დარჩება ძირს ორასოცდაოთხი თუმანი, რომ ეს ორასოცდაოთხი თუმანი იესე მსაჯულის შვილებმა ზაზა სოლაღაშვილს უნდა დაუურვონ და მისცენ ნახევარი ნაღდი და ნახევარი ჯინსი“.¹⁴

იქვე დამატებაა „თუ ზაზა სოლაღაშვილის ცოლს ამ ჩხუბის მიზეზით მუცელი წაუხდა, მუცლის წახდენისათვის, როგორც მეფის ვახტანგის სამართალი უჩენს, მთელი სისხლი უნდა მისცენ იესე მსაჯულის შვილებმა“.

იესე ოსეს ძის შვილების გამამტყუნებელი განაჩენის მიუხედავად, სასამართლომ ზაზა სოლაღაშვილსაც გარკვეული პასუხისმგებლობა დააკისრა, რადგან: ეს განაჩენი მიწის გამო ატეხილი ჩხუბის გამო იყო გამოტანილი და თავის დროზე ზაზას მამამ, იორამ სოლაღაშვილმა, ეს მიწა იესე ოსეს ძეს მიჰყიდა, ზაზას იმ მიწაში თივის მოსათობად ხალხი არ უნდა გაეგზავნა და, შესაბამისად, ჩხუბის მიზეზიც არ გახდებოდა, ამიტომ იესე ოსეს ძის შვილებს ზაზასთვის ცხვირის დაზიანება და თვალების „ჩასისხლიანება“ აპატიეს.¹⁵

იესე ოსეს ძის შვილები, თავის მხრივ, ზაზა სოლაღაშვილის მიერ, მათზე თოფის მომართვას, სამი კომლის აყრას და გამოყრას უჩიოდნენ. ასევე

¹³ ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, გვ. 494.

¹⁴ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 38.

¹⁵ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 38.

ჩიოდნენ: მამასახლისისა და მისი „სახლიკაცის“ გალახვას, მათი დედის შეუ-
რაცყოფასა და ძმის გალახვას. მაგრამ სასამართლომ ეს საჩივრები, მტკიცე-
ბულებების არქონის გამო არ გაითვალისწინა და როდესაც სათანადო
ლოკუმეტაციას წარმოადგენდნენ, მაშინ განვიხილავთ – აღნიშნეს იასაულმა
და მოსამართლემ.¹⁶

საბოლოო განაჩენით, „ზემორე განჩენილი სისხლი უნდა დაუურვონ
იესე მსაჯულის შვილებმა სოლადაშვილს ზაზას. „**იასაულო ტეტიავ!** ეს ასე
აღასრულე ივლისის ი(10) ქკს უბე (485+1312=1797 წ.)“.

შემდეგ მოდის ტრადიციული დამოწმებები, შვიდი ბეჭედი: 1. იოანე
ორბელიანი; 2. ქაიხოსრო მსაჯული; 3. ზაალი; 4. ბეჟანი; 5. მდივანბეგი ვა-
ხუშტი ჯავახიშვილი; 6. მდივანი სულხან თუმანიშვილი; 7. მდივანბეგი დავი-
თი: თავში – ერეკლე მეფისა და მეფის ძე გიორგის დამტკიცება.¹⁷

საბუთზევე მიწერილი ტექსტის მიხედვით დარეჯან დედოფლის, ანტონ
კათალიკოსისა და ძირიან ბატონიშვილის ჩარევის და შუამდგომლობის შედე-
გად, მოდავე მხარებს შორის 1800 წელს შეთანხმება მომხდარა. სხვა ლოკუ-
მენტებში არ ჩანს, თუ კონკრეტულად რა სახის გარიგებას ჰქონდა ადგილი
მოდავეებს შორის. მაგრამ ფაქტია, რომ სოლადაშვილებმა იესე ოსეს ძის
ძეებს დანაშაული აპატიეს და ზემოთ აღნიშნულ განაჩენსაც აბათილებენ.

„ქ. ჩვენ, სოლადაშვილები იესე, ზაზა, ნინია და იოსებ ამ განჩინებას
ესრედ ვაწერთ, რომ: რაც ამ სამართლით თქვენ, მსაჯულის იესეს შვილებს
ზაზას, გიორგის და დავითს ჩვენი სისხლი დაგედვათ, ამ საქმეზედ მისი სი-
მაღლე დედოფალი დარეჯან, იმისი უწმინდესობა მეფის ძე კათალიკოზი ან-
ტონი და მეფის ძე ძირიან შუა შემოიყვანეთ და ჩვენ ამ უმაღლესთ მორჩი-
ლებისა და პატივისცემისათვის და **თქვენსა და ჩვენს შორის ნათესაობისათ-
ვის**,¹⁸ რაც ამ განჩინებაზედ სამდივანბეგო გაგვსლოდა და ან ავანტყოფობა-
ზედ და სხუა ხარჯი მოგვსლოდა, ის გამოგართვით; და სხვა გაპატიეთ და
კელი ავიღევით, რომ ამ სისხლის საქმეზედ დღეს და დღეის იქით არც ჩვენ

---

¹⁶ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 38.

¹⁷ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 38-39.

¹⁸ **ნათესაობის შესახებ** – როდესაც მანუჩარ სოლადაშვილი იესე ოსეს ძეს თავი-
სი მამულის ყიდვას ეხვეწებოდა, ეუბნებოდა, რომ „დემერთმა ხომ იცის, მე გაუს-
ყიდავი არ დაუდგები, უნდა გაეყიდო, სხვა ილაჯი რომ არა მაქვს, მაშ რასა ვი-
ქო და ასეთი ვინმე რომ ჩავუზიარო შენს ქვისლსა, რომ შენც გწყველიდეს და
მეცა, რაში გიჯობსო“ (იხ. იესე ბარათაშვილის ცხოვრება ანდერძი. ტექსტი გა-
მოსცა შესავლით, შენიშვნებით, ლექსიკონითა და საძიებლებით ავთანდილ იოსე-
ლიანმა. „მსკი“. ნაკვ. 28. თბ. 1950, გვ. 39): სავარაუდოდ, იესე ოსეს ძე და მანუჩარ
სოლადაშვილის შვილი, ანუ ზაზა სოლადაშვილის ბიძაშვილი, ქვისლები იყვნენ.

და არც ჩვენს შთამომავალთ არ თქვენთან და არც თქვენს შთამომავალთან საღაო და სალაპარაკო აღარა გვაქვს რა“.

„თქვენთან საღაო კი აღარა გვაქვს რა და დღეის იქით, ეს განაჩენი ბათილი არის.“ აღნიშნულს ამოწმებს ბეგთაბეგ მდივანბეგი „მე, მდივანბეგმა ბეგთაბეგმა სოლალაშვილების სიტყვითა და ყაბულობით მოვაწერე ეს გარდაწვევტილობა და მოწამეცა ვარ. აღიწერა იანვრის ა (1) ქკს უპჰ (488+1312=1800 წ.)“.¹⁹

მიუხედავად ამ შეთანხმებისა, მათი ურთიერთობა გამოსწორებული რომ არ იყო, მალევე გამოჩნდა კიდევ. თუმცა მანამდე ზაზა სოლალაშვილმა იორამის მიერ იესე ოსეს ძისთვის მიყიდული ერთი ყმა დაიბრუნა. ლეკების მიერ გატაცებული სოლალაანთ ყმა, თათულა მურადაშვილი – 1791 წელს სასოლალაშვილო სოფელ ტაგნაგეთში დაბრუნდა და სოლალაშვილ ზაზას, მის ძმებსა და სახლიკაცებს ყმობა სთხოვა („ჩემი თავი შენ მოგეც და შენი კელი დავდე, რაც ჩემგან შეიძლებოდეს ბატონყმურათ გემსახურო“).²⁰

1801 წელს სადავო ყმების გამო სოლალაშვილებმა სასამართლოს არჩით მიმართეს. ზაზა სოლალაშვილი მამამისის – იორამის – და ბიძამისის – მანუჩარის – მიერ იესესთვის მიყიდულ სხვა ყმებთან დაკავშირებით დაობდა. ზაზა ჩიოდა – ვარსიმაშვილი ნასყიდა, ირემაშვილი დავითა და ვარსიმაშვილი გულიას შვილი ნინია ჩემი საწილო ყმები არიანო. ამჯერად სამართალი იესე ოსეს ძის შვილების მხარეზე იყო. იესე მსაჯულის შვილმა, ზაზამ, ნასყიდობის წიგნი მოიტანა, რომლის მიხედვით ზაზას მამას – იორამს – და ბიძას – მანუჩარს – თავის დროზე ეს ყმები გაუყიდათ. ზაზა იესეს ძე ეუბნებოდა ზაზა სოლალაშვილს, რომ „მასუკან მამაშენმა შვიდი-რვა წელიწადი

¹⁹ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 40.

²⁰ თუმცა „მანუჩარ[მა] – აღნიშნავს თათულა მურადაშვილი – ოსეს შვილს იესეს მიმეიდა და იმას ვემსახურებოდი ბატონყმურადა... მაგრამ მერე ...ქვეყნის არეულობისა და ლეკთაგან აოხრებისაგან დავიკარგე და ტყვედ მივეცი ლეკთა და რაოდენიმე ხანი დაღისტანში ტყვედ ვიმყოფებოდი. მასუკან ყიზლარს გამყიდეს და ყიზლარს ვიყავი. ზოგი ჩემი გარჯითა და მუშაობითა, ზოგი ქვეყნის მოწყალებითა ჩემი თავი ტყვეობიდან გამოვიხსენ“. თათულამ კარგად იცოდა, რომ ტყვეობიდან უკან დაბრუნებული ყმა თავისუფალი იყო და ამიტომაც ასე ამოხს – „მისის სიმაღლის მეფის ბრძანებაც ასე იყო და წიგნიც არის დადებული რომ, რომელიც საქართველოს მიწის კაცი ტყვეობიდან მოვა, იმ კაცთან თავის ბატონს კელი აღარა აქვს და ვერცარას ედავება, თავისუფალი არის, ვისიც ტყვეობიდან მოსულის კაცის ნება არის მასთან მივა და იმას ეყმობა... ამიტომ ...ჩემი თავი შენ მოგეც და შენი კელი დავდე, რაც ჩემგან შეიძლებოდეს ბატონყმურათ გემსახურო“. მურადაშვილმა იესე ოსეს ძეს ისევ ზაზა სოლალაშვილის ყმობა არჩია (ხეც. Hd-14285).

კიდევ იცოცხლა, რატომ ის არ გვედავა?“. სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ბორბალოელი ყმები იესე მსაჯულის შვილს ზაზას ღარჩა.²¹ სწორედ ეს სადავო ყმები იყვნენ 1797 წელს ქალაქში რომ ჩავიდნენ ბარათაშვილებთან, ზაზა სოლოდაშვილმა გამოგვყარაო.

თუ თვალს გავადევნებთ, დაპირისპირების მიზეზები ბევრად უფრო ადრე იწყება. თავის ღროზე ზაზას მამამ – იორამმა – და ბიძამ – მანუჩარმა – იესე ოსეს ძეს მამულები მიჰყიდეს, მაგრამ როგორც იესე ოსეს ძე თავის ანდერძში აღნიშნავს, სულაც არ აპირებდა მათი მამულების ყიდვას და რადგან ძალიან „შემოეხვეწნენ“, იძულებული გახდა, ეყიდა სოლოდაანთ სამკვიდრო მამულები, რისთვისაც, სხვათა შორის, როგორც თვითონვე აღნიშნავს, სარგებლით დასაბრუნებელი ვალი აუღია.

1763 წელს ერეკლე მეფე ტაბახმელაში ყოფილა, თავისი მდივანბეგი იესე ოსეს ძეც თან ახლდა. როგორც იესე იხსენებს, „მანუჩარ სოლოდასშვილი ამოვიდა, დიდი საქმის გაჭირვება მიამბო. ელიზბარის²² წილი ტაგნაგეთი იყიდეო“, მანამდე მანუჩარს იესესთვის მონასტერის და ასურეთის მამულები უკვე მიყიდული ჰქონდა.

მანუჩარ სოლოდაშვილი იესე ოსეს ძეს ეხვეწებოდა „შინდისი და ტაბაჭმელა, რაც ჩემი წილი არის ჩემის საუფროსოთი, ესენი იყიდეო და მამის ჩემის ნასყიდობითაო, რომ ბიძის ჩემის ელიზბარისგან გვიყიდიო და კიდევ განაყოფებისგან ჩვენის მამა პაპათ სამკვიდრო მამული ესენი არისო“.²³ იესემ, როგორც თვითონ ამბობს დიდი შრომით, „ზოგი ვალით და ზოგი ნაღლით“ ეს მამულები შეისყიდა.²⁴ იესე ოსეს ძეს „შინდისი და ტაბახმელა, რაც თავისი წილი იყო თავის საუფროსოთი, ბიძისგან ელიზბარ სოლოდაშვილისგან, მამამისის მიერ შეძენილი მამული და სახლიკაცის იორამის გვერდით“ მიჰყიდა.²⁵

იესე ოსეს ძეს, როგორც თვითონვე აღწერს, მალევე, 1764 წელს მეფე ერეკლემ „წყალობა მიყო, რაყამი მიბოძა მტკიცე და კარგი, რომელთაც რომ საქართველოში დავემკვიდრე და ჩემის შვილების ვალი მოეხსენ, რომ სიტყვა აქვსთ რა ჩემთან, ღმერთს ვმადლობ ჭეშმარიტად და მეფეს ერეკლეს ამ წიგნის ბოძებისათვის და მისი ბძანება და რაყამი ასეა ბძანებული და აღმო-

---

²¹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. VI, გვ. 289-292.

²² ელიზბარი მანუჩარ სოლოდაშვილის ბიძა იყო.

²³ იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი, გვ. 39.

²⁴ იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი, გვ. 39-41.

²⁵ იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი, გვ. 39.

ჩენილი“.²⁶

ამის შემდეგ, იესემ, დამცრობის გზაზე მღვარი სოლაღაშვილების სათავადოს სხვა მამულები და ყმებიც შეიძინა და 1783 წელს მეფეს თხოვნით მიმართა, რომ ეს შეძენილი მამულები ერთიანად დაემტკიცებინა, რათა მომავალში მის შვილებს არავინ მოღავებოდა. იესემ სხვა სოფლებთან ერთად ადრე სოლაღაშვილებისგან ნაყიდი სოფლები – ასურეთის ნახევარი, საღორისის ნახევარი, შინდისის ნახევარი, ტაბახმელის²⁷ მეოთხედი დაიმტკიცა. ამასთან ერთად სოლაღაშვილების მიერ დაგირავებული სხვა სოფლების დამტკიცებაც ითხოვა. მეფემ მისი თხოვნა დააკმაყოფილა, ბრძანებაში აღნიშნულია, რომ ეს სოფლები – „იესესა და ამის შვილებისათვის გვიბოძებიაო“.²⁸

ამ, ერთი შეხედვით, მემამულეთა რიგითი სასამართლოს უკან სოციალური დაპირისპირების თავისებური ფორმა იმალება. საქმე ის გახლავთ, რომ განსხვავებით სოლაღაშვილებისგან, იესე ოსეს ძე მეფის სამსახურში დაწინაურებული ფეოდალია, მისი მამა – ღეკანოზი ოსე მიქაძე – სიონის ეკლესიის მღვდელი იყო. იესე 1750 წლიდან თეიმურაზ II-ის (1744-1762 წწ.) მეუღლის – ანაჩანუმის მდივანი გახდა, შემდეგ – მოღარეთუხუცესი. 1758 წელს თანამდებობიდან გადააყენეს და კალიგრაფ-მდივნად დატოვეს. 1762 წელს ერეკლე II-მ სამეფო მდივნის თანამდებობა უბოძა, ხოლო 1764 წლის 25 ივნისს – თავადობა და ბარათაშვილის გვარი.²⁹ შემდეგ იესე ოსეს ძეს ერეკლეს მოღალატე თავადებთან კავშირი დასწამეს და 1776 წელს მდივნობიდან გადააყენეს, წაართვეს თავადობა, მამულები, ყმები და ტფილელის ყმად აქციეს. 1777 წელს დარეჯან დედოფლის მხარდაჭერით ისევ მდივანბეგად დანიშნეს. 1786 წელს ახალციხეში მიმავალი იესე ოსეს ძე გზაში ლეკებმა მოკლეს. იესე ოსეს ძე მეფის სამსახურში დაწინაურებული მემამულის ტიპური წარმომადგენელია, ამიტომაც მისთვის მთავარი დასაყრდენი მეფის ძლიერი ცენტრალიზებული ხელისუფლებაა.³⁰

სოლაღაშვილების სათავადო ამ პერიოდში კრიზისს განიცდიდა, სათავადოს სხვადასხვა წარმომადგენლები ყიდიან და აგირავებენ მამულებს. ყიდულობენ ბარათაშვილ-ორბელიანები და უმეტესს კი სწორედ იესე ოსეს ძე, რომელიც უკვე ბარათაშვილიც გახდა. ფულთან ერთად მას უკვე შესაბამისი

²⁶ იესე ბარათაშვილის ცხოვრება ანდერძი, გვ. 42.

²⁷ ტექსტში „დაბახმელა“.

²⁸ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VII, 582.

²⁹ იესე ბარათაშვილის ცხოვრება ანდერძი, გვ. 42.

³⁰ გ. მჭედლიძე. იესე ბარათაშვილი (1728-1786 წწ.). http://qim.ge/iese_baratashvili.html.

მდგომარეობაც ჰქონდა, რაც დამატებით უფლებას აძლევდა, რომ, როგორც ქვემო ქართლის მთავარი საგვარეულოს – ბარათაშვილების – წარმომადგენელს სამკვიდროდ შეეძინა ქვემო ქართლში მამულები. იესე ოსეს ძემ მამულების ძირითადი ნაწილი სწორედ სასოლადაშვილოს ხარჯზე შეაგროვა.

ზაზა სოლადაშვილი კი მამის – იორამის – გარდაცვალების შემდეგ შეეცადა სოლადაშვილებისთვის დაებრუნებინა ძველი, პრივილეგირებული, მდგომარეობა და მნიშვნელოვან მამულებსა და ყმებს მოუყარა თავი, ბევრი შეიძინა, ზოგი სასამართლოთი დაიბრუნა, ააშენა ბორბალოში კოშკი და სასახლე,³¹ ფლობდა კათალიკოსის მოლარეთუხუცესის სახელოს. ბუნებრივია, ექნებოდა პრეტენზია თავისი გვარისთვის „ავის დროის“ მიზეზით დაკარგული მდგომარეობის დაბრუნებაზე. პირველ რიგში, ვერ ურიგდება შედარებით დაბალი სოციალური წარმოშობის, მეფის სამსახურში ახლად დაწინაურებული იესეს შვილების – „თავადი ბარათაშვილების“ – მათ მამულებზე უფლების მოპოვებას. ამის გამოა, რომ ჩხუბის დროს ზაზა სოლადაშვილმა „მეკურტნის შვილები“ უწოდა იესეს მსაჯულის შვილებს („მეკურტნის შვილო დაგაჩოქებ და თავს ისე გაგაგდებინებო“), თითქოს ამით ზაზს უსვამს თავის უპირატესობას და კიდევ ერთხელ შეახსენებს და წამოაძახებს მათ წარმომავლობას.

მაგრამ იესე ოსეს ძე მეფის სამსახურში დაწინაურებული მემამულეა. რომლისთვისაც ძლიერი მეფის ხელისუფლება მნიშვნელოვანი და მთავარი დასაყრდენია. მისი შვილები დარწმუნებულნი არიან, ძველი თავადური წარმომავლობის ზაზა სოლადაშვილი ვერაფერს დააკლებს და სამართალს იპოვიან. „შენ მეფის ერეკლეს დროს თავს როგორ გაგკავდებინებ“. ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ მეფის იმედი აქვთ და ზაზს უსვამენ, რომ უკვე ვეღარ დაჩაგრავს სოციალური წარმომავლობით ერთ დროს მაღლა მდგომი თავადი ახლად შექმნილ ფეოდალებს. „ერეკლეს დრო“ ამ კონტექსტში უკვე სხვა დროს აღნიშნავს, რომელშიც ტრადიციულ, დაწინაურებული საგვარეულოების გარდა, სხვებსაც აძლევს შანსს, მოიპოვოს მდგომარეობა.

იესე ოსეს ძესა, და სოლადაშვილებს შორის გაჩენილი უთანხმოება საინტერესო მაგალითია XVIII საუკუნის საქართველოს ისტორიისა, საიდანაც კარგად ჩანს, რომ ძველი სათავადო სამემკვიდრეო მფლობელობა თანდათან ირღვევა, ხოლო მათი მამულები სხვა, თუნდაც დაბალი სოციალური

---

³¹ ზაზა სოლადაშვილის შექმნილი ქონების შესახებ ვრცლად იხ. სოლადაშვილების 1801 წლის გაყრის განჩინება. ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. VI, გვ. 312.

წარმომავლობის, ადამიანების ხელში გადადის, ამას ყველაფერს კანონმდებლობა ხელს არ უშლის და მეფეც ამტკიცებს.

ფეოდალთა ამ კონკრეტული დაპირისპირებიდან იკვეთება, რომ XVIII საუკუნის ფეოდალური საქართველოს საზოგადოებაში, სოციალურ ნიადაგზე წარმოქმნილი სადავო საკითხების გადაწყვეტა ვახტანგის სამართლის მკაცრი დაცვით ხდება. განსაკუთრებით მოწესრიგებული ყოფილა სასამართლო სისტემა.³² თუმცა, როგორც ჩანს, ოღონდაც ისევ კანონის ფარგლებში, ხშირად ხდება დაკისრებული სისხლის ფასის სისხლის ფასის შემცირება ან განახევრება. სასამართლო ითვალისწინებდა „ავს დროს“, გადამხდელის შესაძლებლობებს.

---

³² ერეკლე II-ის მიერ გატარებული სასამართლო რეფორმის შესახებ ვრცლად იხ. აპ. თაბუაშვილი. ერეკლე მეორის ეკონომიკური კონცეფციები და რეფორმები ქვეყნის მმართველობის მოდერნიზაციისათვის. თბ. 2010, გვ. 158-178.

Alexander Boshishvili

**LEGAL AND SOCIAL ASPECTS OF CONTROVERSY IN 18TH
CENTURY GEORGIA
(STORY OF CONFLICT BETWEEN SOLAGHASHVILI FAMILY AND HEIRS
OF IESE, SON OF OSE)**

Summary

Article contains account of court procedure about land dispute that took place between heirs of Iese son of Ose and prince Zaza Solaghashvili. Details of confrontation between old noble family (Solaghashvili) and the new landowners raised in king's service (sons of Iese) are discussed in our paper.

Zaza Solaghashvili was injured during the conflict. The guilty persons were put on trial according to codex of king Vakhtang VI. But concerning to the same codex the money set for crime was reduced. The court foresaw "evil time" of economic hardship and abilities of censured persons.

It is interesting that purpose for the controversy emerged much earlier. Both sides reopened the dispute for the land and peasants in 1800.

Kartl-Kakheti Kingdom had well organized system of court procedure, which is documented in the acts. Conflict and disagreement that took place between heirs of Iese son of Ose is interesting for the study of social and juridical aspects of Georgian history in 18th century.